

LUCIAN BOIA: *Miért más Románia?*

KOINÓNIA KIADÓ, KOLOZSVÁR. 2014, 120 OLD.

A román történetírás legjelentősebb részéről napjainkban sem lehet mondani, hogy ne volna átszőve nacionalista mítoszokkal és felhangokkal, annak ellenére, hogy e téren is – elsősorban a hangnem terén – elég jelentős a fejlődés. Lucian Boia bukaresti professzor pedig egyike azoknak, akik a történelmi mítoszok lebontására, illetve a főbb nemzeti és egyetemes kultúrtörténeti témákról szóló kollektív gondolkodásra helyezik a hangsúlyt. Ennek következtében a kilencvenes években a számára áttörést, hírnevet jelentő két kötet – az egyik a román történetírást, a másik pedig a román kommunizmus „mitológiáját” vette górcső alá – megjelenését követően már sorozatban adja ki nagy hatású vagy különösen aktuális kérdésekkel foglalkozó esszéköteteit. Jelenlegi kötetében azt elemzi, hogy mi azoknak a konkrét és elvont tényezőknek a halmaza, amelyek Romániát megkülönböztetik Európa többi országától. Mivel az első kiadás 2012-ben hónapok alatt elfogyott, már a következő esztendőben szükségesnek mutatkozott a második kiadás megjelentetése, mely annyival bővült az előző évihez képest, hogy a szerző kénytelen volt előszóként egy vitairatot is beilleszteni a könyvbe, melyben az első kiadás miatt őt ért támadásokra válaszol. A kolozsvári székhelyű, keresztyén értékrendű Koinónia Kiadó 2014-ben jelentette meg a könyv magyar fordítását, mely szintén jelentős népszerűséget szerzett magának. A következő sorokban ennek okaira keressük a választ.

Maga Boia válasz-előszavában többek között ezt írja: „Sohasem írtam merkantilista megfontolásokból, és nem az én hibám, hogy az esszéből bestseller lett.” Mivel úgy illik, hogy úriemberek között a bizalmat megelőlegezik a kimondott szónak, egészen addig, míg ennek az ellenkezője nem bizonyosodik be, kijelentését hiteles kinyilatkoztatásként kell kezelnünk. Amennyiben viszont így van, akaratlanul is nagyon jól sikerült a figyelemfelhívás, hiszen már a kötet címlapja is egyből képes felkelteni az olvasó érdeklődését: egy ló legel egy aszfaltozott utca közepén egy 1310-es Dacia – a Ceaușescu-korszak Romániájának jellegzetes román autója – és az utána kötött szekér között, keresztbefordulva, lezárva a csendes kisutca forgalmát, ahol decens, a középosztályt jellemző házak sorakoznak egymás mellett. A képet elnézve az egyik bukaresti utca jut eszembe, de ezt nem merem biztosra venni, mivel a Koinónia kiadása elfelejtette feltüntetni a könyvben a borítókép eredeti forrását.

A nem túl hosszú, de nagyon olvasmányos esszékötet több, aszimmetrikus terjedelmű fejezetre tagozódik, s két elv érvényesül benne: egy tematikus, mely egy-egy problémakörre fókuszál – mint például a román elmaradottság-érzés a köznyelvben „Nyugatként” definiált világhoz képest –, máskor pedig a kronologikus, történelmi vonalvezetést használja a szerző. A két elv nem különül el egymástól, hanem több esetben is összemosódik, máskor pedig szétválik: ez megkönnyíti az író munkáját, amennyiben pillanatnyi ihlete éppen nem arra ösztönzi, hogy továbbvigyen egy gondolatsort, hanem éppenséggel egy új gondolatsort szeretne nyitni. Ez a szabad-

ság bizonyos szempontból nagy előnyt jelent a szerző számára, más szempontból azonban nagyon is vissza tud ütni egy-egy kevésbé jól kidolgozott vagy hirtelen indított és lezárt fejezet esetében. Elsőre példa a „Román dilemma: volt-e vagy sem holokauszt?” című, amelyre a kevesebb mint két A/5-ös oldalnyi terjedelem véleményem szerint kevés: jó, meg lehet fogalmazni azt a végkövetkeztetést, hogy „a román fejtelenség... kevésbé ártalmas következményekkel járt, mint a kifogástalan német szervezethez”, de egy ekkora horderejű kérdéshez, véleményem szerint, ilyen kis terjedelem a kevésnél is kevesebb. Legfőképpen annak a tükrében, hogy a két világháború közötti Nagy-Románia, valamint a szocialista Románia bizonyos aspektusait hosszú fejezetekben tárgyalja a szerző. A romániai holokauszt kérdése – ugyanis, az eredeti tervekkel ellentétben Románia végül nem deportálta zsidó állampolgárait a német fennhatóság alatt álló haláltáborokba, ugyanakkor a jogfosztottság és a genocídium meglete tagadhatatlan – a mai napig megosztja a román közvéleményt, és a szemeink előtt zajló, Antonescu marsall glorifikálására indított folyamatot az 1990-es évek végére csak Nyugatról jött nyomással sikerült megállítani. E folyamat visszajára fordítása a mai napig nem történt meg, oly módon, mint ahogy ez például Magyarországon történt a Horthy-kor több politikai és közéleti szereplője esetében. Egy ilyen fejezet esetében pár oldal erejéig még nyugodtan lehetett volna értekezni a romániai zsidóság szerepéről, kezdve a nagytőkésektől egészen a falusi kiskereskedőkig, és kifejteni a romániai demokratikus és totalitárius erők meghatározó képviselői hozzáállását a „zsidókérdéshez” – ez akár külön doktori értekezés témáját is képezhetné –, és alaposabban górcső alá lehetett volna a rövid, de annál nagyobb hatással bíró Antonescu-féle kormányzás főbb jellemzőit stb. Az *Országbrand: egy zöld levél. Nemzet-e még a román?*¹ című fejezetben viszont bővebben lehetett volna értekezni, a román „nemzeti brandekről”. Itt a szerző nem kevesebbet állít, minthogy nincs is nemzetközileg ismert, „igazi”, „tisztá román” brand, ami Romániát a külföld előtt jelképezhetné: a cigányszállás, a segesvári vár, a Drakula-mítosz – amely egy ír szerző regényén alapul – egyik sem „tisztá” román, külföldi vagy romániai kisebbségi behatásoktól mentes fogalom. Véleményem szerint ez esetben bővebben ki lehetett volna fejteni a román magaskultúra és populáris szubkultúra exportját, és annak okait, hogy melyik termék miért eladható, vagy miért nem. Igaz, ez is kicsivel nagyobb terjedelmet igényelt volna.

Ugyanakkor a könyvben több a dicsérni, mint bírálni való. Különösen tetszett a könyvben, ahogy a szerző demitizálja a két világháború közötti Nagy-Románia időszakát, melyet hosszú ideig egyfajta elveszett paradicsomként, a román történelmi fejlődés csúcspontjaként, aranykoraként ábrázolt a hivatalos történétírói és politikai kurzus.. Ez az időszak ténylegesen a román nemzeti álmok kiteljesedésének kora, hiszen a román állam soha azelőtt és azután sem volt akkora kiterjedésű, mint ebben az időszakban, az első világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések következtében. Ugyanakkor ez az időszak távolról sem volt minden román állampolgár számára földi mennyország – a kisebbségek nagy része megtapasztalta a jogfosztottság és a törvényekbe iktatott megkülönböztetés jelenségét, a társadalmi sza-

kadékok szélesek és igazságtalanok voltak, a politikai berendezkedést pedig súlyos demokráciadeficit jellemezte. Paradox módon a stabil, de nagymértékben „áldemokratikus” rendszer akkor került válságba, mikor – a szerző értelmezésében – igazi demokratikus áttörés következett be: a választásokat szervező, a király által kinevezett kormánypártnak nem sikerült begyűjteni a szavazatok negyven százalékát, mely garantálta volna a parlamenti kétharmados többséget.² Lucian Boia megközelítése mindenesetre alkalmas arra, hogy az eddigi „hivatalos” összképet árnyalja.

A kötet egy másik jól sikerült részét azok a fejezetek képezik, amelyek a romániai kommunista rendszer évtizedeit, főleg a Ceaușescu névvel jelzett évtizedeket mutatják be. Külön „romanikum” a szerző értékelésében a Ceaușescu-dinasztia tervezett kiépítése, amihez fogható csak Észak-Koreában történt, de ott sem olyan mértékben, mint ahogy azt Romániában szerették volna. Jól sikerültek a rendszerváltást követő időszakot tárgyaló fejezetek is, melyek egy-egy társadalmi és politikai jelenséget emelnek ki, mint a sajátos román „mahala” (külvárosi) szubkultúrát, vagy az ún. „politikai traszeizmust”, ami a román politikai életet uraló pártok közötti érdekkonjunkktúra szerinti átjárhatóságát jelenti.

Minden olvashatóssága és áttekinthető szerkezete, közérthető szóhasználata mellett, Lucian Boia könyve nem egyszerű olvasmány. Ahhoz, hogy meg lehessen érteni a könyv mondandójának lényegét, némileg ismerni kell a román történelmet, legalábbis nagyvonalakban. Akkor élvezhető a könyv igazán, akkor lehet értelmezni állításait, ha tisztában vagyunk azzal, hogy pontosan mely eseményeket és jelenségeket elemzi a szerző, mivel könyve történetfilozófiai esszé, nem pedig enciklopédikus jellegű akadémiai szintézis, melynek célja egy adott tényhalmaz rendszerezett és részletes bemutatása. De talán éppen azért, mert elsősorban esszé, olvasmányos is. Mindenesetre érdekes olvasmány, amely betekintést enged napjaink román közgondolkodásának több meghatározó elemébe. Olyanokba, melyekről az olvasónak vagy nem volt előzőleg tudomása, vagy ugyan tudott róluk, de ismeretei nem álltak össze rendszerré benne. Véleményem szerint elsősorban ezért érdemes Lucian Boia kötetét elolvasni.

Jegyzetek

¹ E cím megértéséhez a közelmúltbeli és jelenlegi román politikai élet ismerete szükségeltetik. 2010-ben, Traian Basescu államelnök és az Emil Boc vezette kormány megszorító intézkedései idején – melyek elsődleges célpontját az amúgy is alulfizetett és szigorú szabályokkal terrorizált kistisztviselők képezték, akiket az államfő többek között „lustának és inkompetensnek” nevezett –, a Basescuhoz közeli turisztikai miniszter, Elena Udrea egymillió eurót fizetett ki egy zöld-piros falevél rajzáért, mely a beharangozás szerint Románia turisztikai országbrandje lett volna. Az eset nagy felháborodást keltett, többek között azért is, mert éppen ezekben a hónapokban szüntették meg több ezer kistisztviselő munkaviszonyát, mindenfajta anyagi kárpótlás nélkül.

² A két világháború politikai gyakorlata Romániában a következő volt: a király kinevezte a miniszterelnököt, akinek a pártja megszervezte a választásokat. Az eredmények

manipulálása következtében a választásokat szervező párt pedig a szavazatok legkevesebb negyven százalékát szerezte meg, ami automatikusan kétharmados többséget garantált a törvényhozásban. 1938-ban azonban a belső problémákkal küszködő Nemzeti Liberális Pártnak – a Parasztpárt és a vasgárda összehangolt ellenkampánya közepette – nem sikerült megszereznie a negyven százalékot, csak harmincötöt, ami viszont olyan válsághoz vezetett, melynek következtében II. Károly király bevezethette a királyi diktatúrát.

Fenyőerdő